

Csontos Ilona

Második világháborús érzékenyítés

A világtörténelem bármely háborújáról való beszélgetés felvezetése nehéz kihívás. Nemcsak azért, mert sokszor az időben és térben már egyaránt messze lévő eseményekkel nehezebb megtalálni a kapcsolódást, a közös pontokat – holott minden korszak háborús témáinál fellelhetőek a jól ismert, „kötelező” jelenségek: hősiesség, árulás, halál, veszteség, győzelem, járványok, stb., amik tértől és időtől függetlenül sokszempontú értékelési lehetőséget kínálnak az ember viselkedési stratégiáinak vizsgálatára –, hanem azért is, mert a hivatalos tanmenet kiírása is leginkább az eseménytörténetre fókuszál, érzékenyítő kitekintések nélkül. Épp ezért, középiskolai történelemtanárként, leginkább a kimeneti követelményrendszer miatt, nehéz nem beleesni abba a csapdába, hogy ne az eseménytörténetre fókuszáljunk, hiszen ha leragadunk egy-egy nem politikátörténeti oldalról megközelített kérdésnél, akkor hogyan fogjuk „befejezni az anyagot”? Ez az örök ördögi kör, holott érzékenyíteni, azt gondolom, csak akkor lehet igazán és maradandó módon, ha szánunk rá időt akkor is, ha már az elején tudjuk, hogy ez „tananyagdeficitet” fog hordozni magában.

Jelen írás a második világháború témájából kiindulva kívánja bemutatni azt, miért is lehet kulcsfontosságú az érzelmi alapozás – legfőképpen a 20. és 21. századi háborús témák bevezetésénél, tárgyalásánál és értékelésénél.

Miért éppen a második világháború? A második világháború borzalmait senkinek sem kell bemutatni. Mindenkinek vannak róla előismeretei, képek a fejében, kapcsolódó filmek, zenék, stb. Mégis távol van már tőlünk annyira az időben, hogy a riasztó képeket a holokausztról, a szétbombázott városokról, hidakról, propagandaplakátokról inkább csak adathalmaznak, letűnt korszak információhordozóinak kezeljük. Hogy lehet ütősen bevezetni a témát? Hogyan tudunk valódi érzelmeket generálni/előhívni, hogyan lehet bármifajta érzelmi kapcsolódást megteremteni a 17-18 éves középiskolások és a háború eseményei és rövid, illetve hosszú távú következményei között? Hogy lehet úgy beszélni a második világháborúról, hogy a gyerekek aztán képesek legyenek bármilyen más, akár napjainkban is zajló háborús témával kapcsolatban érzékenyülni, árnyalatokban gondolkodni, objektív és szubjektív nézőpontokat következetesen váltogatni és felelősségteljesen viszonyulni? Hogy lehet előmozdítani a generációk közötti párbeszédet, kíváncsiságot, úgy, hogy talán a most 17-18 éves diákoknak már nincs is családi kapcsolódásuk a történetekhez? Ezek voltak azok a kérdések, amik végig ott voltak a fejemben, amikor elhatároztam, hogy a valószínűsíthető tananyagdeficit ellenére is rászánok 2x45 percet arra ([Óravázlat](#)), hogy a második világháború témáját érzelmi alapozással kezdem. Hogy a tananyagdeficit ellenére miért is érte meg így tenni, az a cikk végén kiderül.

A zene nyelvén mindenkit könnyű szóra bírni

A tervezésnek ez volt a legelső fázisa. Arra gondoltam, hogy miért is ne lehetne a második világháború nyomasztóan fekete témáját a mediterrán *dolce vita* hangulatával körvonalazni és ellensúlyozni. Ezen a ponton meg kell jegyeznem, hogy a történelem mellett a másik szakom az olasz nyelv és kultúra, ezért némi öncélúság húzódott meg az „indító forrás” kiválasztása háttérben, mégis jó húzásnak gondoltam, hogy egy olyan dalt viszek be a terembe, amivel már rögtön a téma elején lehet hangsúlyozni a téma egyetemességét is. De ezt elég csak a dal meghallgatása és értelmezése után hangsúlyozni, és nem is feltétlenül szükséges.

Az én választásom Lucio Dalla *4 marzo 1943* c. dalára esett mint a háborút felvezető forrásra. Azért is tartom ezt jó választásnak, mert a dal hangulata nagyon könnyed, tipikusan olasz tengerparti képeket idéz elő a fejekben, Aperol Spritzcel, sármos vízimentőkkel, fagyival, pizzával, napszemüveggel, mindenféle olyan dologgal, amikhez minden gyerek tud kapcsolódni. Tehát a hangulat erős széttartásban van a – majd kiderül – tartalommal. Fontosnak tartom azt, hogy olyan dalt válasszunk, ami nem angol vagy magyar nyelvű – hiszen ez segíti a könnyed átszellemülést, és mivel kevésbé valószínű, hogy a gyerekek értik, segíti a kellemes nyári élmények előhívását. Persze ha az osztályban vannak olaszul tanuló gyerekek és szeretnénk őket segítségül hívni, akkor interdiszciplináris szempontból is jó lehet a forrás, hiszen a szöveg tartalma a nyitó kör után fókuszba fog kerülni, megdolgoztathatjuk a szakos nyelvtanulóinkat is, ha szeretnénk. A dalt érdemes mindenféle bevezetés nélkül meghallgattatni, elég annyi instrukciót adni, hogy dőljenek hátra, csukják be a szemüket, és élvezzék a zenét, most csak lazulni fognak pár percen keresztül. A dalt nem muszáj végig lejátszani, de azért hagyjunk időt a gyerekeknek az átszellemülésre. A hallgatás után egy laza „*Ki hova képzelte magát, kinek milyen kép sejlett fel csukott szemei előtt?*” kérdéssel könnyedén szóra tudunk bírni mindenkit és nagy valószínűséggel nyaralós, kikapcsolódós, utazós, családdal/szerelmekkel/barátokkal töltött képeket fognak megosztani. A megosztás kulcsfontosságú, mert ezzel lehet növelni a tantermi bizalom szintjét, és minél többet gyakoroltatjuk, annál könnyebben válik szokássá, annál könnyebben fogják tudni a diákok megosztani a gondolataikat/érzelmeiket a majd idővel elérkező nehezebb témák kapcsán is. Azt gondolom, hogy ezekben a megosztásokban fontos, hogy a tanár is részt vegyen, hiszen a tanártól érkező – természetesen a témához/kérdéshez illesztett – személyes megosztások kicsit még növelni tudják a kíváncsiság szintjét.

Forrás: Nagy Fanni archívuma

A rádöbbenés – amikor felfedezzük a dallam és a szöveg közötti éles széttartást

Ebben a fázisban kiosztjuk a dalszöveget (Dalszöveg), minden diáknak. Fontos, hogy ne legyen rajta a cím és sorról sorra haladjunk. Lehet használni különböző fordítóalkalmazásokat is, lehet egy kicsit közösen olvasozni – akkor is, ha senki nem beszéli a nyelvet –, hiszen tudjuk, hogy a gyerekek könnyen ráharapnak és játszanak az olaszok hangerejével, hangsúlyozásával, gesztusaival, így ez csak még inkább fokozni fogja a jókedvet. Erre a játékra nyugodtan rá is erősíthetünk, tanárként is be lehet szállni. A rádöbbenés akkor fog megérkezni, amikor az első pár sor után (*Azt mondja, hogy egy igazán szép férfi volt – aki a tenger felől érkezett – bár idegen nyelvet beszélt, szeretni, azt tudott – és azon a napon aztán fogta anyámat, és a mezőre fektette – és ez volt a legédesebb órája – **mielőtt megölték***), tanári vezénnyel, sorról sorra haladva megérkezünk a dalban említett férfi halálához. Itt már lehet számítani egy kis megdöbbenésre, hűledezésre. Ezen a ponton tovább visszük a fordítást egészen addig a részig, amíg ki nem derül, hogy a dalban szereplő anya igazából egy gyerek, aki az aktus után teherbe esik és mindössze 16 évesen anyává válik. Itt már várható egy komor fordulat a csoport hangulatában. Érdemes kérdésekkel játékban tartani a gyerekek döbbenetét: *Miről szólhat akkor valójában a szöveg, mit jelenthet az, hogy egy másik nyelvet beszélő férfi a tengerről érkezik és maga alá gyűri egy 16 éves lányt?* Ezen a ponton már lehet arra számítani, hogy beáll némi feszültség a légkörbe, biztosan nem fognak annyian és annyira szívesen megszólalni, mint az előző körnél, de ha a kérdést kitartjuk, biztosan fog érkezni pár hozzászólás. Miután ezeket megosztották, felírhatjuk a táblára a dal címét: *4 marzo 1943*.

Így kontextusba helyezhetjük a dalszöveget, akár ismétlő kérdésekkel felvezetve: Olaszország a náci Németország szövetségeseként száll be a második világháborúba. A második világháború 1939–1945 között zajlik, és addig soha nem látott pusztítást hoz magával minden szinten. A háború lenyomatot hagy a civil lakosság életében is, állandósul és normalizálódik az erőszak. A tömeges nemi erőszak a hétköznapiak részévé válik, ahogy a tömegmészárlások és népirtások is. A háborúviselt generáció utódai előtt pedig ott áll az a kihívás, hogy szóra bírják szüleiket/nagyszüleiket, hiszen a háború utáni éveket minden oldalon a csend, az elhallgatás politikája határozta meg. Ez pedig belső feszültséget generálhat a leszármazottakban. A feldolgozás formái változatosak. Ilyen például Lucio Dalla *4 marzo 1943*-a is, amiben tulajdonképpen azt énekli meg, hogy apja, akit soha nem ismert, valószínűleg egy ellenséges katona volt, és ő maga erőszakból született a világháború idején. Így már össze fog állni a gyerekek fejében a kép. És ezen a ponton már ki lehet hangsúlyozni azt, lehetőleg a legkevésbé didaktikus módon, hogy a háború bárhol, bármikor szembe jöhet, akár a tengerparton, koktélt szűrészölgetve, miközben habosnak tűnő dallamok szűrődnek ki a hangszóróból, amik az ellazulásunkat segítik. Vagy legalábbis ezt hisszük, amíg nem ismerkedünk meg a tartalommal.

Forrás: Nagy Fanni archívuma

Tudatosítás, megértés, elfogadás

Közvetlenül a dal meghallgatását követő tevékenységek végén, miután lerántottuk a leplet a tartalomról, érdemes csinálni egy „Hogy vagy?” kört. Felmérni, mit szólnak a gyerekek az elhangzottakhoz. A válasz sokféle lehet. Az én esetemben volt olyan gyerek, akiből csak egy „uhh” szakadt ki, de volt olyan is, aki onnantól kezdve, hogy megtudta, hogy 16 évesen lett édesanya a dal szereplője, folyamatosan pörgött ezen az aspektuson. Ezeket a gondolatokat próbáljuk meg kihangosítani, valószínűleg sikerülni fog, mert feszültségvezető hatása is van. Erőltetni viszont ne erőltessünk semmit. A cél ebben a fázisban, hogy a gyerekekben is tudatosuljon, hogy simán előfordulhat az, hogy nekik is van valamilyen kapcsolatuk a második világháborúval, vagy más háborús cselekményekkel, de ezen a ponton még korainak ítélem (bár természetesen megpróbálni meg lehet) konkrét kérdéseket feltenni nekik, ezért irodalmi források segítségével folytatjuk a bizalmi alapozást. Szabó Magda *Mózes egy, huszonkettő* c. regényéből kiemelt részleteket ([A második világháború – Bevezetés](#)) olvasnak a diákok. Ezekben a részletekben jól kivehető az, hogy a háborús generációt mennyire határozza meg mélyen, reflexeiben a háborús gondolkodás, illetve hogy ez hogyan nehezülhet rá a fiatalabb generációkra. A nyitott párbeszéd megalapozásához elég az olyan, konkrét képekre való rákérdezés, mint pl. Kinek van emléke arról, hogy elhangzik a családban, mindig legyen otthon cukor, liszt, kenyér, stb., vagy kinek van akár más élménye ezzel kapcsolatban? Itt lehet, hogy át fognak kötni a már Covid-19 járvány és az ukrán-orosz háború idején bevezetett mennyiségkorlátozásokra, árstopokra, ezeket is nyugodtan hangosítsuk ki, hiszen pont a célunkat szolgálják: tudatosítani azt, hogy a háborús jelenség bárhol, bármikor körülvehet minket. A regényből idézett második forrásrészlet kapcsán pedig rákérdezhetünk arra, hogy kinek van olyan élménye otthonról, hogy az érvelésekben elhangzik a „*Bezzeg, ha éltél volna a háború/forradalom alatt, akkor tudnád... Bezzeg én, amikor katona voltam...*” és hasonló mondat. Teljesen biztosan lesznek jelentkezők, akiktől megkérdezhetjük, hogy mire emlékeznek, hogyan érezték magukat abban az adott pillanatban. Majd az olvasott részlet

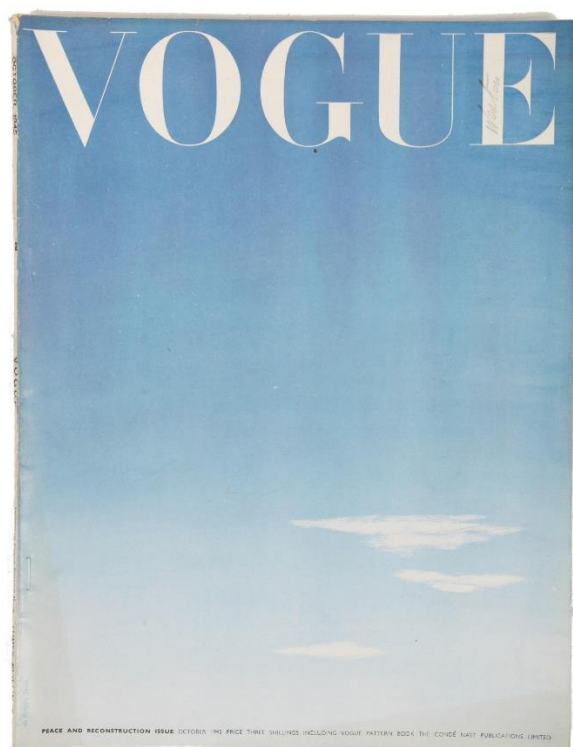
kapcsán közös gondolkodásra és véleménymegosztásra hívhatjuk a csoportot a részletben elhangzó állításokból kiindulva: *Valóban puhányabb a mai fiatal generáció a háborúviseltekhez képest? Tényleg érdemes nem pályaudvar közelébe kivenni az első albérletet? Valóban van karakterformáló ereje a háborúnak?* Ehhez hasonló, vagy bármi más, ami eszünkbe jut a források kapcsán, izgalmas vitákat, indulatokat szíthat a csoportban. Fontos, hogy tanárként tiszteletben tartsuk mindkét fél meglátásait, ezért próbáljuk meg mind az idősebb, mind a fiatalabb generációk megélését is hasonló arányban megjeleníteni, értelmezni. Ennek az etapnak a zárásaként Ablonczy Balázs *Az utolsó nyár* c. történeti tanulmánykötetének előszavából választottam egy olyan részletet, aminek az utolsó mondata kiemelt jelentőséggel bír. A gyerek ezt a forrást is magukban olvassák el, hagyjunk nekik időt az értelmezésre. A csendes olvasás után fel lehet tenni azt a kérdést, hogy vannak-e a forrásban leírtakhoz hasonló élményeik és ha igen, lenne-e kedvük megosztani a csoporttal. Az én órámon voltak, akik már ezen a ponton jelentkeztek és mondták hangosan, hogy a nagyszülők melyik fronton teljesítettek szolgálatot, de olyanra is volt példa, hogy valaki a következő órára hozott be nagyszülőktől származó kitüntetést, jelvényt vagy éppen sisakot. Ha ez valamiért azonban mégsem működik, akkor adjuk fel önálló terepfeladatnak azt, hogy hazafelé, a lakóterületeken keressenek olyan elemeket, mint amilyenek az Ablonczy-forrásban szerepelnek. Ezek lehetnek tárgyak, feliratok, emléktáblák, stb., és ha van kedvük, csináljanak róla képet és küldjék el, hozzák be. Fontosnak tartom azt, hogy a személyes megosztásoknak mindig teret adjunk, akkor is, ha egy adott gyerek nem az arra kijelölt órára, hanem csak később hozza be a történetet/tárgyat, hiszen valószínűleg neki több idő kellett ahhoz, hogy bátorságot gyűjtsön a megosztáshoz. Ha ezt tiszteletben tartjuk, akkor az egész csoport előtt világos lesz, hogy bármikor helye lehet mindenki történetének az órákon, így egyre bátrabban használják majd ezt a lehetőséget. Esetünkben a megosztások pillanatának egy kiemelkedő pontja egy diák dédapjának auschwitz-i történetének megosztása volt nyíltan, a teremben, miközben olyan diák is volt a csoportban, aki azt osztotta meg, hogy nagyapja pincéjében gyerekkorában rengeteg Horthy Miklóst dicsőítő ereklyét látott. Ezekből nagyon izgalmas, tartalmas beszélgetések születtek, élvezet volt kísérni azt, ahogy a gyerekek megpróbálják egymás háborús családi kapcsolódásait meghallgatni és megérteni, valamint egymást ugyanúgy elfogadni. És épp ezért gondolom, hogy ahhoz, hogy a gyerekek ezt biztonságosan meg tudják tenni, fontos időt szánni a bevezető órák fokozatos érzelmi felépítésére is.

Forrás: Nagy Fanni archívuma

Zárás

Könnyedén kezdtük, ezért fontosnak tartom az érzelmi alapozó órák könnyed befejezését is. Ezt hivatott elősegíteni az utolsó forrás, ami a brit *Vogue* 1945. októberi számának a címlapja. A *Vogue* hallatán lehet számítani némi mozgolódásra, hiszen nem gyakori a háborús forrásként való használata a divatmagazinnak, épp ezért lehet talán érdekesebb a tanulóknak. A *derült ég mint címlapkonceptió* értelmezését, feloldását pedig közösen végezzük el a gyerekekkel, így elvezetjük őket a tiszta lap, az új kezdet lehetőségéhez. Ezt szintén röviden körül lehet velük járni: Mit jelenthet az új kezdet egy háború után? Milyen nehézségek léphetnek fel az újrakezdéskor? Szerintük sikerült jól élni az újrakezdés lehetőségével? A már közösen feldolgozott forrásokból kiindulva mit tanácsolnának a háborúviselt generációknak? Milyen javaslatokat fogalmaznának meg a jövőbeli, szülő-nagyszülő korú saját maguknak? Ezeket érdemes írásban összegyűjteni és csak néhányat kihangosítani belőlük – hiszen egy későbbi osztálytalálkozó alkalmával még érdekes lehet őket újraolvasni.

Forrás: <https://www.vogue.co.uk/>

Az írás bírálati folyamaton ment keresztül.